

Teorin om ”Just War”

– Rättfärdigande eller Urskuldande?

Abstract

This text concerns itself with war, the just war theory, and the application of that doctrine on the “war on terrorism”. I present different views on the theory’s place in the discourse, its relevance for unconventional wars followed by the analyses of above mentioned empirical situation.

Particular interest is given the criteria concerning proportionality, both *ad bellum* and *in bello*, due to in part its difficult nature, and the attention it has received from others. This paper asks the question: Is the just war theory adequate for analysis of modern war?

There are few alternatives. If we want to discuss war and the conduct in which to fight it, we must develop the existing framework in order to ensure that morality is encompassed in its justifications.

Key words: just war theory, the war on terrorism, moral justification, counterterror, proportionality

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
2	Metodologiska överväganden	6
2.1.1	Syfte	6
2.1.2	Metod	6
2.1.3	Teori	7
3	Just war teorin	8
3.1	Historik	8
3.2	Realismen	1
3.3	Pacifismen	2
3.4	Doktrinen	2
3.4.1	Jus ad bellum	3
1.	Just cause	3
2.	Right intention	4
3.	Legitimate authority	4
4.	Last resort.	4
5.	Reasonable hope of success.	5
6.	Proportionality (ends)	5
7.	Formal Declaration of War	5
3.4.2	Jus in bello	6
1.	Proportionality (means).	6
2.	Discrimination	7
3.5	Diskussion	8
4	The war on terrorism	10
4.1	Upprinnelsen	10
4.2	Parternas rättfärdiganden	11
4.2.1	USA	11
4.2.2	Terrorismen	12
5	Analyser	14
5.1	Just war och terror	14
5.1.1	Kontraterrorism	15
5.1.2	Kriminell politisk verksamhet	16
5.2	Applikationer av teorin på Afghanistan och Irak	17

5.2.1	Debatten	17
5.2.2	Internationell lag	21
6	Avslutande diskussion	23
7	Litteratur	24

1 Inledning

Den här uppsatsen ska handla om krig. Kriget har utvecklats både taktiskt, strategiskt och tekniskt sedan urminnes tider och någon gång har också moraliska regler för när och hur krig ska föras kommit att ha stor betydelse. Augustinus räknas till en av de första som skrev ner detta, och hans ord har utformats till den tradition som idag kallas för Just war doktrinen.

Många har definierat och utvecklat traditionen, som i motsats till realismen hävdar att det finns moraliska kriterier för när, och hur, stater bör föra krig. De som förespråkar den menar att den trots att kriget förändrats sedan Augustinus tid är aktuell både som förklaringsmodell för krig och som moraliskt understöd för besluten som fattas i samband med det. Andra hävdar att den förlorat sin förklaringskraft och måste revideras för att kunna användas i dagens läge. De föreslår olika teoretiska tillägg eller omarbetningar för att ramverket ska kunna vara fruktbart som analysinstrument för dagens krig. Ytterligare andra hävdar att Just war teorin inte är ett alls pålitligt instrument och menar att den med sin underförstådda tes att krig kan vara rätt bara är ett sätt att konstruera argument för att föra krig som på intet sätt är rättfärdiga.

Jag har för avsikt att presentera Just war teorin, argumenten från både dess förespråkare, de som vill revidera den och de som inte ser något skäl att använda den alls. Särskild noggrannhet kommer att ägnas åt applikationer av teorin i ett särskilt avseende: kriget mot terrorismen¹. I dessa återfinns med särskild tydlighet de aspekter av teorin som debatteras och ifrågasätts mest. Efter övervägande av skäl för och emot kommer jag inte att avgränsa det empiriska exemplet från den pågående konflikten i Irak. Även om det är tveksamt huruvida man kan anse det vara en del i kriget mot terrorismen står det nu klart att den krigförande parten, USA, anser sin verksamhet i Irak vara en del av detta krig. Eftersom avsikterna med det sammanhängande konceptet ”kriget mot terrorismen” kommer att vara en stor del av min egen undersökning känner jag mig föranlåten att acceptera denna tolkning av aktiviteterna.

Allt detta är avsett att leda fram till min uppgift: att ur detta material utkristallisera argumenten som förs, för att med dem som bakgrund göra en analys av Just war teorins applicerbarhet på kriget mot terrorismen. Vilka aspekter av den är svagast i det här fallet? Vilka förslag till revideringar kan anses vara bäst lämpade att öka förklaringskraften i teorin för det här kriget, som i viss mån kan betraktas som ett krig som faller i kategorin ”nya” krig? Kan teoribildningen kring Just war utgöra en rimlig bas för att utvärdera rättfärdigheten i kriget mot terrorismen?

2 Metodologiska överväganden

För att kunna svara på den frågeställning som ställts upp finns det naturligtvis olika vägar att gå, inskränkningar att göra och definitioner att redogöra för. Det ska jag göra i det här avsnittet, som också är tänkt att tjäna som förklaring till hur jag tänkt i upplägget av texten. Det första avsnittet som presenterar Just war traditionen och dess plats i den ontologiska traditionen mellan realism och pacifism är avsett att förebåda den diskussion om utgångspunkt som kommer att vara central i applikationen på exemplet, kriget mot terrorismen. En empirisk del som kortfattat redogör för händelserna som utgör bakgrund till detta krig och de resonemang som förts i samband med det och i rättfärdigandet av det från båda sidor följer. Mycket arbete har gjorts, många forskare har skrivit om just detta krig. Jag kommer att ta upp det som förefaller vara de tydligaste problem som teorin idag anses ha, och de förslag som finns på vad vissa anser erforderliga revideringar av den. Till sist kommer min egen diskussion om Just war teorins applicerbarhet på det globala kriget mot terrorismen att avsluta arbetet.

2.1.1 Syfte

Avsikten med detta arbete är att med hjälp av den forskning som redan gjorts i ämnet försöka se vilken förklaringskraft Just war teorin har på modern krigföring, närmare bestämt kriget mot terrorismen. Detta empiriska exempel kommer att studeras i sin kontext tillsammans med de analyser utifrån Just war doktrinen som söker förklara sambandet dem emellan.

Den tradition som teorin utvecklats utifrån har gamla anor. Krig har utvecklats snabbt. Har teorin som påstås moderera kriget hunnit med att utvecklas i samma takt? Mitt arbete kommer att gå ut på att analysera teorin, dess plats i nutida krigföring samt de förslag till utveckling av traditionen som implicerar att så inte är fallet.

2.1.2 Metod

Denna analys kommer att ta formen av en normativ begreppsanalys där jag analyserar både de begrepp som utgör Just war teorin och dess anknytning till det empiriska exemplet kriget mot terrorismen. Vidare kommer arbetet att formas som en form av tillämpad normativ analys med utgångspunkt i Just war teorin, där applikationer av densamma på empirin ställs emot varandra.

I viss mån avser jag vara teoriprovande då exempel på förbättringar av förklaringskraften kommer att presenteras och bedömas utifrån olika perspektiv.

Det är min avsikt att sammanställa den forskning kring teorin som kopplats till det empiriska exemplet och synliggöra hur fruktbara analyser med den som grund varit, för att sedan själv kunna göra detsamma med en stadig grund.

2.1.3 Teori

Som möjligen gått att utkristallisera ur föregående text kommer hela arbetet att utgå ifrån Just war teorin och tolkningar av den utifrån olika ontologiska perspektiv. Det är själva doktrinen som är under diskussion i det här arbetet och därför kommer andra i sammanhanget relevanta teorier att användas främst i syfte att ge en rättvis bild av forskningstraditionen kring krigföring. Övriga teorier kopplade till krig som omnämns finns med i den mån de kan kasta ytterligare ljus över Just war teorin och dess omgivande kontext.

3 Just war teorin

Vid första anblicken kan det förefalla som om Just war teorin är ett ganska tydligt utformat ramverk, med begrepp som kan användas som en sorts checklista för vilka krig som är rättfärdiga och vilka som inte är det. Efter en andra och tredje djupdykning i den litteratur som omger teorin står det klart att så definitivt inte är fallet. Företrädare för Just war teorin har olika uppfattningar om inte bara dess utgångspunkter utan också hur begreppen ska tolkas och hur de eventuellt måste revideras i takt med den tekniska och strategiska militära utvecklingen.

Det finns dock några saker man är överens om, och det är dem vi ska utgå ifrån efter att ha klargjort bakgrunden till den senare diskussionen här. Efter att ha etablerat någon form av sammanfattning av de delar av teorin som de flesta i fältet är överens om ska vi fortsätta med att kortfattat redogöra för det som i stort delar upp teoretiker i två läger; detta handlar om en uttolkning av Augustinus och Aquino, huruvida den tidiga katolska just war teorin tillåter krig som inte enbart handlar om självförsvar. Senare kommer de tidigare nämnda begrepp som utgör stommen för teorin att presenteras utifrån de delade perspektiv som framkommer i debatten mellan forskare.

3.1 Historik

Dagens debatt inom Just war traditionen tar sin början med Augustinus resonemang om att krig kan vara rättfärdigt under vissa omständigheter. Redan Aristoteles förde etiska diskussioner, men det var inte förrän Augustinus och efterföljande Thomas av Aquino och Hugo Grotius som idéerna om ett rättvist sätt att föra krig blev del av den kristna etiken². Mycket av framför allt den katolska debatten handlar idag om huruvida den klassiska Just war teorin utgår ifrån ett pacifistiskt antagande eller ett realistiskt dito. Under kalla kriget handlade debatten till stor del om kärnvapen och de avskräckande effekter (nuclear deterrence) de kunde ha. Detta var bakgrunden till att USA:s katolska biskopars publikation ”The Challenge of Peace: God’s promise and Our response” (TCOP)³.

² Badersten, Björn 2005, *Normativ metod. Att studera det önskvärda*, Studentlitteratur, Lund

³ Weigel, George 2002, “The Just War Tradition and the World after September 11”, *Logos* 5:3 sommar 2002: 22

I dagens kontext har TCOP fått konsekvenser för Just war teorin och debatten kring den. Enligt Weigel deklarerade biskoparna att det krävs mycket starka skäl för att man ska kunna förbise traditionens explicita ställningstagande mot krig:

For among many other assertions TCOP taught that the just war tradition creates 'a set of rigorous conditions which must be met if the decision to go to war is to be morally permissible. Such a decision...requires extraordinarily strong reasons for overriding the presumption *in favour of peace and against war*'⁴.

Weigel menar att TCOP är en feltolkning av den ursprungliga Just war doktrinen, vilken han anser tar sin början i en helt annan utgångspunkt:

[...] the classic Catholic just war tradition does not begin with a presumption against violence [...] The classic Catholic tradition, whose roots are found in Augustine, begins with the presumption-better, the moral judgment- that rightly constituted public authority is under a strict moral *obligation* to defend the security of those it has assumed responsibility [...]⁵.

Argumentet att den moraliska obligationen gentemot medborgarna föregriper antagandet emot våld ter sig inte fullständigt hållbart i mina ögon eftersom det ena på intet sätt utesluter det andra. Att försvara medborgarnas säkerhet måste inte per definition innebära vare sig krig eller annan våldsutövning enligt min uppfattning. Bellamy beskriver en annan tolkning av de tidiga katolska Just war resonemangen företrädd av Canterburys ärkebiskop, Rowan Williams⁶. Denne menar att Aquino utgick från antagandet att våld är av ondo och att statsöverhuvudets främsta plikt är att bevara freden:

[...] the Archbishop argues that Aquinas did start out with the assumption that violence is evil, 'which is only resolved by appeal to the duty of the ruler to preserve peace internally and externally by the literal use of the sword'. Understood in this sense, the use of coercive violence always requires persuasive public justification if it is to avoid the appearance of being an 'arbitrary infringement of natural justice'⁷

Kravet på offentligt rättfärdigande leder enligt Bellamy till ytterligare två nödvändiga krav på beslutet att använda våld. Det första är att det krig som ska föras måste vara förståeligt i universella termer. Det måste kunna rättfärdigas "in

⁴ *ibid.*

⁵ *ibid*:23

⁶ Bellamy, Alex J. 2005, "Is the war on terror just?" *International Relations* 2005:19:281

⁷ *ibid.*

a way that is intelligible to all humanity”⁸. Att föra krig kan då inte vara en kortsiktig lösning för den som har medel att vinna eller besitter makt, utan måste ses i globala termer. Det andra kravet är att de moraliska argument som förs i rättfärdigande av kriget också de måste anta ett vidare perspektiv och inkludera det internationella legala ramverket. Moralisk och juridisk rättfärdighet måste samverka i kombination med en allmän förståelse för det som ligger utanför den egna sfären av intresse⁹.

Diskussionen om huruvida Augustinus och Aquino utgick ifrån antaganden om våldets intrinsikala ondska är relevant för specifika delar av den vidare utvecklade Just war teorin därför att den berör kärnan i de begrepp som utgör doktrinen moraliska ställningstaganden. Av särskild vikt är detta för resonemang kring *just cause* då skälet till att föra krig är den första delen i analysen av rättfärdigheten och en essentiell premis för resten av applikationen.

Nu följer en presentation av de två ontologiska ställningstaganden som så att säga omgärdar Just war teorin på var sin sida och som är närvarande i tolkningen av teorin såväl som av empiriska förhållanden. Dessa förklaras kortfattat eftersom det är min avsikt att återkomma till dessa utgångspunkter i analysen av hur Just war teorin används i moraliska resonemang.

3.2 Realismen

Den realistiska världsbilden karaktäriseras av antagandet att det internationella samhället är uppbyggt som ett anarkiskt system av suveräna stater som agerar i syfte att säkerställa sina egna intressen. Krig är förekommande och oundvikligt när stater har intresse av det för att uppnå sin strävan. Ett exempel på realistiskt tankesätt står att finna hos Just war teoretikern Michael Walzer¹⁰. I historien om ”The Melian Dialogue” berättar han, med hjälp av Thucydides, om hur Aten rättfärdigar ett aggressionskrig mot den mindre statsstaten Melos med att man dels behöver statuera exempel: om Melos tillåts respektlöshet i vägran att bli en lydstat kan andra följa efter, dels menar Aten att den som kan härska, härskar, och den som inte kan, underkastar sig¹¹. Walzer berättar historien i kapitlet ”Against Realism”, vilket ger mig uppfattningen att hans version av just war teorin är uppbyggd i motsatsförhållande till den politiska realismen¹².

Melos-dialogen kan tolkas som den antika världens version av Karl von Clausewitz välkända definition av kriget som en fortsättning på politiken. Närmare bestämt, hävdar krigshistoriker, så han att kriget är: ”fortsättningen ’på

⁸ *ibid.*

⁹ Jämför *ibid.*

¹⁰ Walzer, Michael 1977, *Just and Unjust Wars*, Basic Books:5ff

¹¹ Jämför *ibid.*

¹² *ibid.*

politiska förbindelser' (*des Politischen Verkehrs*)'med inblandning av andra medel'(*mit Einmischung anderer Mittel*)¹³". För realisten är förutsättningarna för rättfärdigheten och legitimiteten i ett krig att det stärker statens intressen. Bellamy uttrycker skillnaden mellan just war tänkande och ett realistiskt som följer:" [...] the key difference between realists and Just war theorists is that, for a realist, a military action is legitimate if it enhances the state's vital national interests or contributes to its survival"¹⁴. Huruvida ett sådant krig är moraliskt rättfärdigt är inte intressant i jämförelse med dess resultat.

3.3 Pacifismen

Ett pacifistiskt antagande (presumption) utgår ifrån ett ställningstagande *emot* krig, där allt våld betraktas som av ondo och kan rättfärdigas endast i självförsvaret. Pacifisterna utgår antingen från ett deontologiskt perspektiv eller från ett konsekvensetiskt. Det förstnämnda alternativet har som huvudpremiss att död alltid är av ondo och att krig, som alltid innebär död, alltså är ett ont som inte kan accepteras.

Den konsekventialistiska pacifisten menar, som namnet antyder, att det inte enbart är en handlings intention utan även dess konsekvenser som har betydelse i den moraliska bedömningen. Det här synsättet förklaras av Bellamy som något som kan kallas *just contra bellum*, eller "the presumption against war"¹⁵. Man är alltid emot krig och våld, betraktar det med stor skepsis, men anser att det kan vara nödvändigt och därför rättfärdigt om det goda kriget kan leda till är av ett så stort moraliskt värde för det allmänna goda att det överstiger värdet av icke-våld. De katolska biskopar som företrädde TCOP kan sägas höra till de konsekventialistiska pacifisterna.

3.4 Doktrinen

De begrepp som utgör själva Just war doktrinen presenteras i olika inbördes ordning beroende på vad man vill lägga vikt på. Jag kommer att presentera dem i den ordning som förefaller vara den mest vanliga utan någon värdering från min sida. De engelska begreppen används eftersom jag anser att de översättningar som finns att tillgå tenderar att förlora en del av nyanserna hos originalet.

¹³ Keegan, John 1993, *Krig och Kultur*, Natur och Kultur: 23

¹⁴ Bellamy: 276

¹⁵ *ibid*:275

Doktrinen är för det mesta uppdelad i två kategorier: jus ad bellum och jus in bello. Jus ad bellum resonerar kring rättfärdiga omständigheter att gå ut i krig, medan jus in bello behandlar rättfärdighet i krig.

Utgångspunkten för hur jus ad bellum och jus in bello bör behandlas i förhållande till varandra är oftast att de bör analyseras var för sig. Anledningen till detta är dels kopplingen till internationell humanitär lag, och dels det faktum att båda parter i krigets soldater måste ha lika rättigheter oavsett vem som kämpar för en rättfärdig sak¹⁶.

3.4.1 Jus ad bellum

1. **Just cause.** Just war traditionen har delats in i två grundinställningar i den här frågan: huruvida man utgår ifrån en presumption mot våld eller inte. Som har diskuterats ovan beror det till stor del hur den kristna grunden tolkas, och dagens teoretiker har skilda uppfattningar. Exempelvis skriver Elshtain inte explicit att skälet måste vara rättfärdigt, utan uttrycker sig som följer: "[...] that a war be clearly an act of redress of rights actually violated or defense against unjust demands backed by the threat of force"¹⁷. Andra uppger rättfärdiga skäl som: "strävan efter att återskapa fred efter en aggression, självförsvar (även i förebyggande syfte), vissa humanitära ändamål och upprätthållande av nationell autonomi"¹⁸.

Förebyggande syften kallas i engelsk terminologi för "preemptive action". Detta bör inte förväxlas med "preventive war", vilket inte anses rättfärdigt och som innebär krig mot en fiende i syfte att besegra motparten innan denne växer sig stark nog att utgöra ett hot¹⁹. Preemptive action eller preemptive strikes kan enligt Walzer användas av stater när hot om krig föreligger på ett sätt som, om ingenting görs, hotar den territoriala eller politiska suveräniteten: "The general formula must go something like this: states may use military force in the face of threats of war, whenever the failure to do so would seriously risk their territorial integrity or political independence"²⁰. Tidigare har andra kriterier betraktats som rättfärdiga, exempelvis religionskrig, men detta har alltid varit omstritt och sedermera försvunnit²¹.

¹⁶ McMahan, Jeff 2006, ASIL proceedings

¹⁷ Elshtain, Jean Bethke, *Women and War*, citerad i Burke, Anthony 2007, *Beyond Security, Ethics and Violence. War against the Other*, Routledge: 152

¹⁸ Badersten 2 006:49

¹⁹ Crawford, Neta C. 2003, "Just War Theory and the U.S Counterterror War", www.apsanet.org, March 2003 Vol 1/No 1:7

²⁰ Walzer 1 977:85

²¹ Syse, Henrik 2004, *Rättfärdigt krig?* Natur& Kultur: 84

2. **Right intention.** Nära kopplat till det föregående är kriteriet rätt intention, som innebär att skälet till kriget ska vara rättfärdigt, här i bemärkelsen att det måste vara kopplat till ett mål, företrädesvis en ”rättfärdig fred”²². Intentioner som enligt Augustinus, Aquino och de Vitoria kan rättfärdiga krigshandlingar ”ska icke vara framsprungna ur hämnd, hat, girighet, förstörelselust eller maktlystnad”²³. Det måste röra sig om intentioner som grundar sig på en vilja att skapa ett fredligt status quo, när detta har störts av aggression från en annan part. Detta innebär dock inte att en krigförande nation måste ha enbart moraliska skäl för att passera Just war-testet. Tonvikten läggs på att den *primära* intentionen är att skapa fred och rättvisa: “[...] only those agencies that take as their primary goal correction of the demonstrable injustice [...]”²⁴.

3. **Legitimate authority.** I den klassiska Just war doktrinen utgår man ifrån att parterna är suveräna stater eller att FN: s säkerhetsråd fattat beslutet att gå i krig²⁵. I de ”nya” krig som inte befinner sig inom ramen för detta har det inte tydligt definierats vem som kan vara en legitim auktoritet. Här kan det vara fråga om inbördeskrig där den ena parten är en stat (mer eller mindre legitim) och den andra en gerilla, kraftigt beväpnade kriminella grupper, paramilitära styrkor inklusive legosoldater, eller terrorister²⁶. Inga av ovanstående anses legitima nog att starta ett krig enligt doktrinen: ”Just wars must be carried out by competent state authorities who can be held responsible for decisions made in warfare”²⁷. Frågan huruvida det är legitimt för en stat att föra krig mot dem återkommer i applikationen.

4. **Last resort.** Krig måste vara den sista utvägen. Alla andra medel, politiska, diplomatiska, sanktioner, kort sagt alla möjligheter ”short of war” måste ha utforskats för att kriget ska vara av en rättfärdig art: ”It must be expected to produce less evil than a reliance on diplomacy, less evil than economic sanctions, less evil than passive resistance, less evil than doing nothing- less evil, that is, than anything we can plausibly offer as an alternative”²⁸. Det förekommer i debatten tolkningar av detta kriterium, där man menar att det inte nödvändigtvis är fråga om en kronologisk skala utan att krig kan vara den *första* aktionen som

²² *ibid*: 95

²³ *ibid*.

²⁴ Holliday, Ian 2002, ”When is a cause just?” , *Review of International Studies* No28:568

²⁵ Badersten 2 005:49

²⁶ Crawford: 8

²⁷ Schwartz, Joseph M. 2004, ”Misreading Islamist terrorism: The ’War Against Terrorism’ and Just-War Theory”, *Metaphilosophy* Vol.35 No 3, April 2004

²⁸ Williams Junior, Robert E., och Caldwell, Dan 2006, ”Jus Post Bellum: Just war Theory and the Principles of Just Peace”, *International Studies Perspectives* No 7:310

prövas när detta anses berättigat, men de flesta förefaller befinna sig i mitten av de två yttre ramar som citatet ovan och denna version representerar²⁹.

5. **Reasonable hope of success.** Det är inte alldeles tydligt vad som menas med att ett krig ska vara framgångsrikt, men jag betraktar det som rimligt att anta att det innebär att de mål som ställts upp tidigare; återupprättande av fred och att begångna orättvisor ges upprättelse. I sin diskussion om *jus post bellum* hävdar Williams och Caldwell att måttet på framgång i krig är helt beroende av den moraliska bedömning som görs efter krigsslutet: "In other words, a successful war (and a just peace) is characterized first and foremost by the vindication of the rights for which the war was fought"³⁰.

6. **Proportionality (ends)** är ibland uppdelad och finns då med även i *jus ad bellum*. Hos andra finns den enbart med som ett av kriterierna för *hur* krig ska utkämpas, (alltså *jus in bello*). Holliday kallar det som utgör del av *jus ad bellum* för proportionality "ends" och den som vi skall återkomma till "means"³¹. Här har den betydelsen att responsen skall vara proportionerlig i förhållande till den orätt som begåtts. Ett exempel som vi kommer att utreda närmare i ett senare kapitel är kriget mot terrorismen. Är ett globalt krig en lämplig respons på en terrorattack? Bellamy ställer en fråga angående proportionalitet (som är snarlik citatet ovanot 26) som kan utgöra ett analysverktyg för hur konceptet bör betraktas: "In other words, will the expected good produced by the war outweigh the probable evil caused by it?"³². En annan aspekt av krig som är kopplat till proportionalitet är när kriget är asymmetriskt. När så är fallet har den ena parten en överväldigande (oftast teknisk eller strategisk) fördel som gör att kampen inte är jämn. Detta förekommer oftast när det är fråga om en stat och en annan typ av grupp: "Warfare is asymmetric when the belligerents are greatly mismatched in military prowess, in terms of resources, technology or both"³³. När asymmetri föreligger är det av ännu större vikt att överväga proportionalitet.

7. **Formal Declaration of War.** Under romarriket ansågs det vara av vikt att formellt deklarerat att ett krig skulle komma att försiggå av flera skäl, bland annat att det skulle framgå både för motparten och för den övriga världen. Detta för att visa att "man respekterar motparten som fiende, till och med som 'god'

²⁹ Phillips, Robert, citerad i Calhoun, Laurie 2002, "Legitimate Authority and 'Just War' in the Modern World", *Peace and Change*, Vol.27, No 1, January 2002:45.

³⁰ Williams & Caldwell 2006:316

³¹ Holliday 2002: 560

³² Bellamy 2005: 283

³³ Lee, Steven 2004, "Double Effect, Double Intention, and Asymmetric Warfare", *Journal of Military Ethics*, No 3, 233-251

fiende, inte som någon man kan lura [...]”³⁴. Fram till slutet av 1700-talet hade detta kriterium enligt Holliday tre huvudfunktioner; det var slutet på den politiska beslutsprocessen inför kriget, den huvudsakliga diplomatiska aktivitet som fördes, och var det som uttalade skälen till att krig deklarerades³⁵. Calhoun påpekar att i modern tid kan krigsdeklarationen fungera som en säkerhet för att konflikten inte bara består av fel i kommunikationen, och som en sista möjlighet att lösa den (hon kallar det för att ”settle out of court”) utan att kriget verkligen måste utkämpas³⁶.

3.4.2 Jus in bello

Jag kommer att dela in *jus in bello* i proportionalitet och diskriminering trots deras närliggande innehåll därför att jag anser det vara av vikt att behandla båda begreppen var för sig, vilket alla inte gör. Anledningen är dels att jag anser att det finns både en skillnad i själva innehållet och att det har relevans för själva analysen av det exempel som kommer att följa.

1. **Proportionality (means).** Många anser att proportionalitetsbegreppet är en av Just war teorins svaga punkter. Det är en fråga om att använda medel som står i proportion till det önskade målet: ”att man inte ska använda mer våld än vad som krävs för att uppnå krigets väl avgränsade syfte och att militära insatser skall stå i proportion till de angrepp man utsätts för”³⁷. Här är det fråga om proportionalitetens *medel*, till skillnad från ovanstående som tar upp samma begrepp i fråga om mål. Rent praktiskt kan det vara fråga om vilka typer av vapen som accepteras, exempelvis anses landminor, klusterbomber och naturligtvis kärnvapen tvivelaktiga³⁸. En annan aspekt av proportionalitet tas upp av Walzer. Det som sker i krig; dödande och lidande, ses som nödvändigt enbart om de konsekvenser som det leder till är direkt kopplat till krigets mål. Handlingar som är av ondo får inte utföras om de inte möter två kriterier:

Two criteria are proposed for the determination of excess. The first is that of victory itself, or what is usually called military necessity. The second depends upon some notion of proportionality: we are to weigh ‘the mischief done’, which presumably means not only the immediate harm to individuals but also any injury to the permanent interests of mankind, against the contribution that mischief makes to the end of victory³⁹.

³⁴ Syse 2 004:118

³⁵ jämför Holliday: 565

³⁶ Calhoun 2002: 40

³⁷ Badersten 2006: 49

³⁸ Syse 2 004:134

³⁹ Walzer 1 977:129

Handlingar som betraktas som överskridande är alltså sådant agerande som inte har direkta konsekvenser för krigets framgång, men det kan också handla om att använda vapen som är överdrivna för den givna situationen. De flesta är överens om att exempelvis USA:s användning av kärnvapen mot Japan under andra världskrigets slut inte var ett proportionellt medel för att avsluta kriget. Andra medel kunde ha använts för att nå samma mål. Crawford tolkar proportionalitetsbegreppet utifrån Kants idéer om en varaktig fred och menar att det också inkluderar ett förbud mot handlingar som kan skada möjligheterna till detta: "[...] we might add Kant's prudence prohibition of behaviours in war-including assassination, poison, breach of surrender, and the instigation of treason in the opposing nation- that would hurt the prospect of peace"⁴⁰.

2. **Discrimination.** Den del av doktrinen som av många betraktas som den svagaste punkten av flera skäl, dels att det i modern krig alltid förekommer civila offer, dels på grund av det omdiskuterade "double effect"⁴¹. Double effect innebär att civila offer, eller "non-combatants" kan anses rättfärdiga om det militära mål som avsetts var rättfärdigt⁴². Dessa dödsfall eller skador kallas i nutida sammanhang oftast för "collateral damage"⁴³. Burke skiljer inte ut diskriminering från proportionalitet och beskriver den regel som finns både i Just war doktrinen och Genèvekonventionen som distinktion mellan intenderande och icke-intenderande dödande:

The distinction between intentional and unintentional killing is enshrined both in just war theory and in the Geneva Conventions as the 'proportionality' rule [...] prohibits operations which 'may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated'⁴⁴.

Denna regel är enligt många inte tillräcklig för att förhindra orättfärdigt eller överskridande beteende i krig eftersom den inte på ett tydligt sätt definierar vad som är "excessive"⁴⁵. Inte heller bestämmer den på ett tydligt sätt vilken grad av medvetenhet om konsekvenserna av en specifik aktion som krävs för att den ska betraktas som icke-intenderande. Ytterligare ett problem med doktrinen om double effect är svårigheten i att bestämma vilka som är civila och kombattanter i

⁴⁰ Crawford 2003: 7

⁴¹ Lee 2004:234

⁴² *ibid*: 7

⁴³ Calhoun, Laurie 2000, "The Injustice of 'Just Wars'", *Peace Review* 12:3 2000

⁴⁴ Burke, Anthony 2004, "Just war or ethical peace? Moral discourses of strategic violence after 9/11", *International Affairs* 80, 2:342

⁴⁵ *ibid*.

moderna krig, eftersom det inte längre alltid är så att alla som deltar i kriget bär uniform. Det har exempelvis diskuterats inom diskursen huruvida civila som med olika insatser (tillverkar vapen och annan materiel) underlättar kriget bör betraktas som kombattanter eller inte⁴⁶.

3.5 Diskussion

Just war doktrinen befinner sig någonstans mitt emellan de två ontologiska utgångspunkterna pacifism och realism. Detta belyses tydligast av den pågående debatten över hur Augustinus och Aquino ska tolkas i frågan presumtion mot våld eller inte. Den del av forskningsfältet som betraktar doktrinen som baserad i presumtionen mot våld, som jag ser som den pacifistiska, är den som mest kritiskt granskar kriterierna just cause och proportionality utifrån perspektivet av icke-kombattanter och civila i krig. Här betraktar man doktrinen som byggd på premissen mänskliga rättigheter. Jag tolkar den här delen av traditionen som deontologiskt baserad där rätten till liv som intrinsikalt värde står över andra resonemang. Exempelvis citerar Burke Gandhi: ”ends and means amount to the same thing”⁴⁷

I kontexten av den realistiska världsbilden framställs just war teorin som en modererande faktor där krigföring kan kontrolleras och analyseras i moraliska termer. Den realistiska argumentationen utgår ifrån att grunden till doktrinen fokuserar på rättigheten att försvara den stat som företräds mot de aggressionskrig man befarar är oundvikliga. Man kritiserar den bild av doktrinen som framförs ovan och menar att det inte enbart är en rättighet att försvara sin stat utan en skyldighet. Just war är för realisten ett ramverk för hur krig kan kontrolleras och rättfärdigas. Ett konsekventialistiskt tänkande dominerar den här diskursen där målet anses viktigare än medlen, vilket demonstreras tydligt av Weigels hänvisning till Father Murray: ”If the end doesn’t justify the means, what does?”⁴⁸.

Teorin om just war befinner sig enligt dess företrädare någonstans mitt emellan realismen och pacifismen. Jean Bethke Elshtain, en av de mest inflytelserika förespråkarna av just war teorin, menar att den är det enda verkliga motståndet till realismen: “[...] the most important historic contender against realism’s discursive hegemony, just war theory”⁴⁹. Michael Walzer betraktar

⁴⁶ Primoratz, Igor 2002, ”Michael Walzer’s Just War Theory: Some issues of responsibility”, ”Ethical Theory and Moral Practice No 5, 221-243

⁴⁷ Burke 2 007:164

⁴⁸ Weigel 2002: 21

⁴⁹ Elshtain, Jean Bethke 1985, ”Reflections on War and Political Discourse. Realism, Just war, and Feminism in a Nuclear Age”, Political Theory, Vol 13, No 1. (Feb.,1985), pp 39-57:39

teorins historiska utveckling sedan 1950-talet och menar att ett av skälen till att den fått en så tydlig ställning i nutida krigsanalys är att det nuförtiden är lönsamt:[...] ”there are now reasons for fighting justly. One might almost say that justice has become a military necessity”⁵⁰.

Laurie Calhoun utvärderar Walzers bild av Just war teorin och dess genomslag i internationell politik och finner att den lämnar mycket övrigt att önska som analysmodell för rättfärdigheten i krig. Hon tolkar det stora intresset för användande av teorin som ett medel att genom eufemismer kring krigets begrepp rättfärdiga det som inte är rätt: ”Surely Walzer understands why military spokespersons invariably speak of ’collateral damage’ and ’engaging the enemy’ [...] The reason for using coded language and euphemism to speak of corpses and slaughter would seem precisely the reason why many generals are now conversant in the idiom of just war theory as well”⁵¹. Vidare betraktar Calhoun teorin som ett ramverk som möjliggör krig snarare än modererar det. Med ”rätt” tolkning av Just war kriterierna kan stater producera rättfärdiganden för vilka krig de vill.

Ett av de största problemen med teorin verkar vara att den inte är tillräckligt tydlig i fråga om hur kriteriet *discrimination* ska kunna genomföras i verkligheten. Det konstateras att civila dödas i alla moderna krig, och att det inte är möjligt att undvika att icke-kombattanter förvandlas till ”collateral damage”⁵². Struckmeyer hävdade redan i början av 1970-talet att det sedan moderna vapen börjat användas finns det ingen möjlighet att göra skillnad mellan rättfärdiga och orättfärdiga krig: ”The entire distinction (between just and unjust warfare) vanishes, however, once we admit weapons that shoot farther than the eye can see”⁵³. Sedan dess har vapen utvecklas som kallas smarta och påstås kunna träffa enbart strategiska mål med några meters marginal. Även om detta kanske är möjligt finns det ett stort utrymme för diskussion angående det moraliska i att befinna sig på ett så långt (och säkert) avstånd från det våld man utsätter andra för.

Dessa smarta vapen är dator och satellitdrivna och kallas för RMA (revolution in military affairs)⁵⁴. Enligt Burke underlättar de krigföring på vissa sätt men försvårar det på andra. De moraliska aspekterna försvåras när de ekonomiskt och teknologiskt mer utvecklade staterna på ett allt lättare sätt kan föra krig utan någon större ansträngning eller egen risk:” from an ethical standpoint, it transforms the expectations that govern the morality of war...a war ceases to be just when it becomes a turkey- shoot”⁵⁵.

50 Walzer, Michael 2005, *Arguing about War*, Yale Nota Bene:9

51 Calhoun, Laurie 2006, ”Michael Walzer on Just War Theory’s ’Critical Edge’. More Like a Spoon Than a Knife”, *The Independent Review*; Winter 2006; 10:3

52 Lee 2 004:233

53 Struckmeyer, Frederick R. 1971, ”The ’Just war’ and the right to self-defense”, *Ethics*, Vol. 82, No 1, Oct.1971: 48

54 Burke 2 004:331

55 Ignatieff citerad i Burke: *ibid*

4 The war on terrorism

Det här avsnittet kommer att handla om kriget mot terrorismen, och hur Just war doktrinen har använts för att rättfärdiga, tolka och fördöma det. Först kommer jag att kortfattat presentera kriget som exempel och parterna samt deras moraliska resonemang. På detta följer de analyser av ovanstående som forskningsfältet bidragit med. Med dessa som grund avser jag att diskutera doktrinen och dess förklaringskraft på den nya typ av krig som exemplet innebär, och de förslag till revideringar som föreslagits.

4.1 Upprinnelsen

Den 11 september 2001 flög två kapade plan in i World Trade Center i New York och senare under samma dag kraschade ytterligare ett plan nära det amerikanska militära högkvarteret Pentagon. Efter attackerna förklarade USA krig mot terrorismen. George W. Bush talade till nationen den 12 september 2001: ”De avsiktliga och dödliga angrepp som igår utfördes mot vårt land var mer än terrordåd. De var krigshandlingar”⁵⁶. Den 20 september utökade han fältet från bara terroristerna till alla som skyddade dem eller på något sätt stöttade dem: ”And we will pursue nations that provide aid or safe haven to terrorism. Every nation, in every region, now has a decision to make. Either you are with us, or you are with the terrorists”⁵⁷. Att förklara krig mot en företeelse kan förefalla lite underligt i det här sammanhanget, framför allt med Just war doktrinen nära i minnet, men så var inte fallet för amerikanerna.

⁵⁶ Hugoson, Rolf 2004, *Krig och Retorik*, Studentlitteratur, Lund: 118

⁴⁵ *ibid*: 121

4.2 Parternas rättfärdiganden

Parallellt med kriget har en pågående debatt mellan de deltagande parterna fört en form av dialog via television och andra medier där båda sidor resonerar kring moraliska rättfärdiganden för sitt agerande. Även forskare världen över har diskuterat båda sidors eventuella moraliska rättfärdighet, och åsikterna går vitt isär. Jag ska återkomma till de sistnämnda efter att ha redogjort för de stridande parternas argumentation, som vid närmare påseende inte skiljer sig alls lika mycket åt som åsikterna om vad den rättvisa man eftersträvar innebär.

4.2.1 USA

Redan från början använde sig Bush-administrationen av Just war doktrinen *self-defence* som argument för att kunna starta ett rättfärdigt krig. Även artikel 51 av FN stadgan har tolkats som stöd för rätten att försvara sig. Efter en tid började man även framföra betydelsen av doktrinen att man hade befogenhet att skipa rättvisa: "whether we bring our enemies to justice, or we bring justice to them, justice will be done"⁵⁸. Detta stöder sig på en realistisk, i den mening som jag föreslagit ovan, tolkning av Augustinus och Aquino som hävdar att Just war doktrinen inte utgår ifrån en stark ickevåldspresumtion där krig måste vara ett absolut undantag. Målet för kriget uttalades dock att vara skapandet av en rättvis fred: "Our nation's cause has always been larger than our nation's defense. We fight, as we always fight, for a just peace- a peace that favors human liberty...Building this just peace is America's opportunity and America's duty"⁵⁹. Här menar man att fred är målet vilket överensstämmer mer med Just war doktrinen, åtminstone i fråga om *just cause*.

Det är däremot svårt att i modern tid acceptera som rättfärdigt att George W. Bush, som ofta använder religion i sin retorik, använder uttrycket korståg i ett tal till nationen: "This crusade, this war on terrorism is going to take a while"⁶⁰. Religionen är inte en rättfärdig anledning att föra krig enligt den teori om Just war som presidenten refererade till vid krigets början. Hugoson anser inte att det bör tas på allvar eftersom det var en felsägning, och att ordet i engelskan inte har samma starka betydelse som i svenska språket⁶¹. Det faktum att en talesman från vita huset bad om ursäkt för ordvalet tyder dock enligt min mening på att man inom administrationen själva betraktade det som en tillräckligt allvarlig (freudiansk) felsägning för att offentligt ta tillbaka den.

⁵⁸ George W. Bush citerad i Burke 2 007:143

⁵⁹ George W. Bush citerad i Crawford 2003:5

⁶⁰ George W. Bush citerad i Hugoson 2004: 125

⁶¹ Hugoson 2004: 125

Kriget i Irak rättfärdigades till en början med kopplingar till Al-Qaida och betraktas ännu av Bush-administrationen som en del av kriget mot terrorismen, nu förklarar av den instabila situation som föreligger och som närmar sig inbördeskrig. Saddam Husseins påstådda (men hittills inte bevisade) innehav av WMD: s (Weapons of Mass Destruction) har senare med blandat resultat använts som moraliskt rättfärdigande av invasionen. Ett tredje alternativ var humanitära skäl, vilket nu anses vara det starkaste skälet till den amerikanska närvaron i Irak⁶². Att man inte tillmötesgått sanktionerna från FN är ytterligare ett starkt vägande skäl. De brott som Saddam Hussein begått ungefär 10 år tidigare skulle nu stoppas, liksom hans möjligheter till nya anfallskrig. USA framhärjade i detta trots att de försök som gjorts för att få invasionen att verka multilateral i stort sett misslyckats när man bara lyckats få Storbritannien att samarbeta. FN som inte var beredda att delta eller sanktionera kriget reducerades då till att betrakta som oviktigt: "Yet in 'enforcing' the UN resolutions, the United States was ready and willing to flout the authority of the United Nations, thus rendering it 'irrelevant'"⁶³.

4.2.2 Terrorismen

Motparten i kriget, terrorismen, är en tämligen otydlig och svårdefinierad sådan. Av det som sagts om fienden från USA: s sida kan man dock utröna att det främst är fråga om det som nu kallas nätverket Al-Qaida. I andra hand ska kriget föras mot dem som härbärgerar, finansierar eller på annat sätt stöder denna löst sammanhängande organisation⁶⁴. Al-Qaida själva benämner sin verksamhet, som USA kallar terrorism, gerillakrigföring. Hoffmann citerar från Al-Neda, det han kallar för Al-Qaidas "phantom website" ett meddelande från 2003: " [...] the most effective method for the materially weak against the strong is guerrilla warfare [...] the Americans were defeated in Vietnam and the Soviets were defeated in Afghanistan. This is the method that expelled the direct Crusader colonialism from most of the Muslim lands, with Algeria as the most well known"⁶⁵. Här meddelas inte enbart att man anser sin metod vara den mest effektiva utan också att man använder sig av den därför att man anser sig vara den svagare parten som därmed har rätt att försvara sig. Det som ska försvaras är enligt Al-Qaida den

⁶² Walzer 2 005:161

⁶³ Calhoun 2004, "Pre-emption and Paradox", Global Change, Peace & Security, Volume 16, Number 3, October 2 004:200

⁶⁴ Hugoson 2 004:117

⁶⁵ Hoffmann, Bruce 2003, "Al-Qaeda, Trends in Terrorism, and Future Potentialities: an Assessment", Studies in Conflict and Terrorism No 26 2003:432

islamiska världen i sin helhet; Amerikanska trupper måste försvinna från de heliga städerna Mecka och Medina, amerikanskt inflytande måste bekämpas. Joseph M. Schwartz menar att en anledning till upptrappning av Väst-Islam konflikten var amerikansk närvaro i Hijaz-området⁶⁶.

Man använder sig också av tolkningar av islamisk lag för att rättfärdiga attackerna mot USA: "Justification is also provided for the 11 September attacks, with video clips and other messages praising the operation and citing Islamic legal arguments to justify the killing of civilians"⁶⁷. Dessa tolkningar av Koranen och islamisk lag har dock kritiserats kraftigt⁶⁸.

Gerillakrigföring har under vissa former setts som ett legitimt sätt att göra sig fri från sin förtryckare⁶⁹. Walzer framhäver att ett sätt för gerilla krigare att kunna skapa trovärdighet som stridande part (som särskiljer verksamheten från terrorism) är att ha någon form av uniformsliknande kännetecken, till exempel en keps, så att motparten kan känna igen vem som ingår i kriget⁷⁰. D.L Perry menar att skillnaden mellan gerilla, "insurgency" och terrorism har blivit allt mer ogrepbar: "Combat-like violence by non-uniformed personnel is now (regrettably) part of 'the war paradigm'"⁷¹.

Viktigast av allt här är dock skillnaden mellan gerillakrigföring och terrorism: gerillor dödar inte civila. Poängen jag vill få fram är ännu inte huruvida Al-Qaida representerar en tillräckligt stor befolkning för att kallas gerilla, min poäng är att man använder sig av liknande argumentation som sin motpart och hävdar att man är en legitim företrädare för ett folk som agerar i självförsvar.

⁶⁶ Schwartz 2 004:277

⁶⁷ Hoffmann 2 003:435

⁶⁸ Syse 2 004:88

⁶⁹ exempel där gerillakrigföring betraktats som legitim både under kriget och efter dess slut är Frankrike under andra världskriget och Mujaheddin under den Sovjetiska ockupationen av Afghanistan.

⁷⁰ Walzer 1977: 176ff

⁷¹ Perry, D.L 2005, "Ambiguities in the 'War on Terror'", Journal of Military Ethics, Vol 4, No1 2005

5 Analyser

Det finns många problem med tolkningen av kriget mot terrorismen som en rättfärdigbar aktion enligt Just war teorin. Både i fråga om *jus ad bellum* och *jus in bello* förekommer kriterier som inte enkelt kan sägas överensstämma med det krig som pågår. De religiösa argument som båda parter använder i sina rättfärdiganden, *jihad* och *crusade* är begrepp som inte accepteras av dagens Just war teoretiker dess bakgrund till trots. Är teorin det rätta analysramverket för att tolka dessa händelser om det inte stämmer in på alla sätt? Eller kan kriget inte vara rättfärdigt om det inte går att passa in i doktrinen?

Både inom den statsvetenskapliga och inom den militärstrategiska diskursen debatteras ämnet häftigt. Teorier om terror, offense-defense⁷², och Just war har alla förklaringar, rättfärdiganden och lösningar på kriget mot terrorismen och hur det bäst kan vinnas respektive inte borde finnas.

5.1 Just war och terror

En av de stora frågorna som behöver diskuteras även om den inte kan besvaras på ett definitivt sätt är vad man egentligen för krig mot. Forskare är oense, inte bara i frågan om huruvida det kan föras ett enligt Just war doktrinen rättfärdigt krig mot en motpart som inte är en legitim auktoritet, utan också i frågan om vad terrorism egentligen innebär, och om Al-Qaida passar in i den definitionen. Ytterligare diskussion förs angående vad som är det rätta motmedlet mot just terror. Inte alla håller med om att svaret är krig; rättfärdigt eller inte.

Enligt internationell lag är krig inte nödvändigtvis någonting som måste pågå mellan två stater utan det kan vara fråga om icke-statliga väpnade grupper⁷³. Detta till trots hävdar internationella jurister att kriget mot terrorismen inte är ett krig i teknisk, juridisk mening: "In the language of international law there is no basis for speaking of a war on Al-Qaeda or any other terrorist group, for such a group

⁷² offense-defense teorin föreslår att krig förekommer oftare då den anfallande parten tror sig ha en stor chans att vinna utan något större motstånd. Mer om detta finns i van Evera, Stephen 1998, "Offense, Defense, and the Causes of War", International Security Vol.22, No 4

⁷³ O'Connell, Mary Ellen 2004, "The Legal Case Against The Global War on Terror", Case Western Reserve Journal of International Law; 2 004:36: 355

cannot be a belligerent, it is merely a band of criminals, and to treat it as anything else risks distorting the law while giving that group a status which to some implies a degree of legitimacy”⁷⁴. Att ge en grupp som Al-Qaida den typen av legitimitet innebär inte bara att de kan uppfattas så, utan att man måste behandla dem därefter, som krigsfångar enligt Genèvekonventionerna.

5.1.1 Kontraterrorism

Att attackerna den 11 september var terror kan diskuteras men med väldigt lite utrymme för skilda åsikter om man utgår ifrån de gängse definitionerna inom statsvetenskapen. Walzer menar att terror måste vara slumpmässig, så att skräcken byggs på att vem som helst kan drabbas: ”Randomness is the crucial feature of terrorist activity. If one wishes fear to spread and intensify over time, it is not desirable to kill specific people identified in some particular way with a regime, a party, or a policy. Death must come by chance to individual Frenchmen, or Germans, Protestants or Jews [...]”⁷⁵.

Asa Kasher och Amos Yadlin har analyserat kontraterrorism i den Israelisk-palestinska kontexten och föreslår ytterligare definitioner på området terror och de aktioner som det utgör⁷⁶. Enligt Perry hävdar de, i opposition till Walzer, att det finns tre mål med terrorhandlingar ”1. killing or injuring person’s insofar as they are *members of a particular population*, 2. in order to induce terror/fear in that population and 3. in order to influence their government to change its policies”⁷⁷. Han fortsätter med att föreslå ytterligare distinktioner och begrepp eftersom han betraktar ”fuzzy phrases like ‘the war on terror’ som inadekvata för att beskriva situationen⁷⁸. Istället borde vi definiera våldsanvändandet så som i det civila livet och kalla det vid dess rätta namn: ”For example, bombing a restaurant filled with civilians can clearly be labeled ‘mass murder’, even when we may (yet) have no idea what motivated the bomber(s) to do it. Iraqis who take foreign civilians prisoner and threaten to execute them if their demands are not met can simply be labeled ‘kidnappers’ [...]”⁷⁹.

⁷⁴ O’Connell 2 004:355

⁷⁵ Walzer 1 977:197

⁷⁶ Kasher, Asa & Yadlin, Amos 2005, ”Military Ethics of Fighting Terror: An Israeli Perspective”, *Journal of Military Ethics*, Vol 4, No 1, 3-32

⁷⁷ Perry 2005: 44

⁷⁸ *ibid*: 45

⁷⁹ *ibid*: 46

5.1.2 Kriminell politisk verksamhet

Terrorism är också en verksamhet som kan betraktas som kriminalitet, framför allt när den inte är politisk. Om den aktuella gruppen saknar politiska mål är terror enbart en kriminell verksamhet som leder till den typ av insatser som detta vanligen föranleder. Det har i närliggande, kriminologisk forskning konstaterats att de militära insatser som satts in för att bekämpa alla former av terror varit betydligt mindre effektiva än de politiska och polisiära dito⁸⁰. Schwartz menar att krig använts metaforiskt i sammanhanget och att detta var ett mycket olyckligt val: "The use of the 'war' metaphor to describe the fight against terrorism has been unhelpful from the start, as the most effective tactics in combating decentralized networks of terrorists are not those of traditional warfare but, rather, interstate cooperation among police, intelligence, and espionage agencies"⁸¹. Om krig inte är det mest effektiva sättet att hantera problemet, kan det då vara en *last resort*? Kan det vara *proportional*? Eller ha ett *Reasonable hope of success*? Kan kriteriet *just intention*, som enligt doktrinen måste vara att återskapa fred, uppnås genom användandet av det *minst* effektiva motmedlet?

Crawford kallar kriget mot terrorismen för "counterterror" och hävdar i sin utvärdering av det i förhållande till teorin att det finns flera alternativ till den valda utvägen, och att det är en moralisk skyldighet att hitta bättre alternativ: "A sound counterterrorist policy should de-emphasize counterterror war and emphasize three elements: protection against terrorist assault, frustration and disruption of terrorist activities, and prevention by long-term diminution of the attractiveness of terrorism as an option"⁸². Detta menar hon kan åstadkommas genom att skydda potentiella mål, använda underrättelsetjänst och polisväsendet, och att visa upp ett alternativ till våld som en förlängning av politiken⁸³.

Jag uppfattar Perrys förslag att avpolitisera terrorgrupperna som ett led i tanken att ta bort den status som frihetskämpar eller gerilla krigare som exempelvis Al-Qaida är ute efter. Om tanken är att kriget mot terrorismen ska kunna betraktas som ett rättfärdigt krig måste alla aspekter av teorin jämföras mot den empiriska verkligheten. Antingen är Al-Qaida en legitim auktoritet som kan starta ett krig, eller så är de inte det. Dick Cheney, medlem av Bush-administrationen, har i flera uttalanden refererat till att det var de som startade kriget, vilket antyder att man även antagit positionen att så är fallet: "We did not start this war. So understand, responsibility for every single casualty in this war, whether they're innocent Afghans or innocent Americans, rests at the feet of the Al-Qaeda and the Taliban"⁸⁴.

⁸⁰ Flyghed, Janne 1998, "Politiskt våld i Europa. Medel och Motmedel", i von Hofer, Hanns (red.), *Brottsligheten i Europa*, Studentlitteratur, Lund: 104f

⁸¹ Schwartz 2004: 285

⁸² Crawford 2003: 20

⁸³ jämför *ibid.*

⁸⁴ Crawford 2003:13

Om Al-Qaida är tillräckligt av en auktoritet för att starta ett krig, och man ytterligare legitimerar dem genom att erkänna dem som sådana, kan man sedan kalla dem terrorister? För att vara än mer tydlig, kan man göra det och sedan fortsätta referera till Just war teorin som det ramverk med vilket man legitimerar sitt krig?

5.2 Applikationer av teorin på Afghanistan och Irak

Ett flertal teoretiker, både förespråkare för Just war teorin och andra, har analyserat de två aktioner som för närvarande ingår i USA: s krig mot terrorismen, av vilka några redan omnämnts. Jag kommer först att kommentera några av dem som är för kriget mot terrorismen och anser att det faller i god jord hos Just war teorin, sedan de som har en betydligt mer kritisk inställning.

5.2.1 Debatten

En grupp amerikanska forskare, bland annat Michael Walzer, Jean Bethke Elshtain och George Weigel, publicerade 2002 en text som kallades "Proposition What We're fighting for"⁸⁵. I denna finns förutom referenser till mänskliga rättigheter och religionsfrihet, presenterade som det man i första hand kämpar för, en orientering över Just war doktrinen där den presenteras som det enda alternativet till realismens avfärdande av moralisk analys i samband med krig och internationell politik⁸⁶. Med avstamp i den kristna traditionen hävdar man att den breda versionen av doktrinen uppmanar till användandet av våld: "the moral principle of love of neighbor calls us to force"⁸⁷. Mycket kortfattat beskrivs delar av doktrinens kriterier och jämförs med islamiska värderingar där man också bestämt hävdar sin vilja till förståelse av andra trosuppfattningar och kulturer. Sedan hänvisar man till attackerna mot USA den 11 september som "mass murders"⁸⁸. Ordvalet ter sig lite olyckligt om avsikten är att försvara *kriget* mot terrorismen. Om det är fråga om massmord och inte en krigshandling, har man i ett slag förklarat att kriget mot terrorismen inte kan leva upp till proportionalitetsregeln. Dessutom beskrivs dödandet som sker på grund av kriget

⁸⁵ American Academia 2002 "Proposition What We're fighting for", http://www.propositiononline.com/Fighting_For/fighting_for.html

⁸⁶ jämför ibid: 5

⁸⁷ ibid.

⁸⁸ ibid: 7

inte som mord utan som ”collateral damage”, vilket man accepterar som en del av alla krig och som anses kontrollerat (till viss del) av kriteriet *discrimination* och *double effect*⁸⁹.

Calhoun kritiserar sättet på vilket Walzer skiljer på dödandet av civila från det som numera ofta kallas ”collateral damage”. Hon anser inte att stater kan ha ensamrätt på legitimitet: ”In his insistence on sharply distinguishing factional terrorist actions resulting in the deaths of indiscriminately killed civilians from military actions resulting in the deaths of indiscriminately killed civilians, Walzer reveals his commitment to the ultraconservatism of just war theory with regard to who may (’legitimate authorities’ or heads of state) and who may not (anyone else) wreak havoc upon innocent people in the name of justice”⁹⁰. Burke ställer frågan om det verkligen kan vara ett rimligt försvar att hävda att tusentals människor dog därför att man inte siktade så noggrant som man tänkt sig: ”Is carelessness really a defence?”⁹¹.

Som komplement till doktrinen om ”double effect” har Walzer föreslagit en utveckling: *double intention*. Det innebär att det dödande av icke-kombattanter som kan förutses, måste undvikas: ”Double effect is defensible, I want to argue, only when the two outcomes are the product of a *double intention*: first, that the ’good’ be achieved; second, that the foreseeable evil be reduced as far as possible”⁹². Steven Lee vill utveckla detta ytterligare och argumenterar för att kriteriet ”reasonableness”, vilket innebär ett övervägande av vilken risk för civila som föreligger, hur den står i förhållande till de militära förluster som kan komma att bli konsekvensen av att skydda dem⁹³.

När det gäller militära förluster, behandlingen av krigsfångar och andra aspekter *in bello* är det kriteriet om *proportionality* och Genèvekonventionerna som reglerar beteendet. Diskussionen förs oftare kring icke-kombattanter än soldater vilket inte minskar vikten av resonering kring den aspekten av kriget. Det har föreslagits att proportionalitetsregeln om den följs blir absurd och kräver att soldater ska ge upp sitt övertag när saker går åt deras håll. Gilbert håller inte med utan föreslår ett rättvisetänkande konsekvent med Rawls tankar kring okunnighetens slöja⁹⁴. Soldaterna ska då föreställa sig att de inte vet vem som kommer att vara i dominerande position i kriget och därför behandla sina motparter så som de skulle vilja bli behandlade. Gilbert väger förslaget mot den doktrin om ”overwhelming force” som under hela kriget mot terrorismen men även i det första Irak-kriget var den amerikanska taktiken att få en snabb seger⁹⁵.

⁸⁹ Lee 2004

⁹⁰ Calhoun 2 006:421

⁹¹ Burke 2 004:344

⁹² Walzer 2000: 155

⁹³ jämför Lee: 246

⁹⁴ Gilbert, Paul 2005, ”Proportionality in the Conduct of War”, *Journal of Military Ethics* Vol 4, No 2:100

⁹⁵ *ibid*: 101f

Både Walzer och Ehlstain har uttryckt stöd för kriget mot terrorismen i fråga om Afghanistan. Utöver påskriften av "What We're Fighting For" har Ehlstain argumenterat för både kriget i Afghanistan och det i Irak: "Elshtain is firm in her belief that the war on terror-even extended to Iraq- measures up to the standards of 'just war', in both its justification and its execution"⁹⁶. Hon menar att det är fråga om mer än en rättighet att försvara sig, det är en skyldighet och ett ansvar att försvara sig:

When a wound as grievous as that of September 11 has been inflicted on a body-politic, it would be the height of irresponsibility- a dereliction of duty, a flight from the serious vocation of politics- to fail to respond... A *political* ethic is an ethic of responsibility. The just war tradition gives us a way of exercising that responsibility⁹⁷

Det Elshtain tycks föreslå här är att vikten läggs enbart på analys av den nationella situationen och att man i stort ignorerar vilka effekter det krig man vill föra i självförsvar kommer att ha på motparten såväl som civila i den nation man avser anfalla. Det gör att hennes analys kommer till korta både ifråga om *just intention* och *proportionality*. Om intentionen enbart tar hänsyn till det ansvar man ser sig ha inför de egna medborgarna, och inte till den varaktiga fred som målet med ett krig enligt just war traditionen måste vara, har man utelämnat en essentiell del av doktrinen. Den del som ska moderera proportionen av insatsen till den mottagna orättvisan kommer också till korta om man inte avser bedöma effekterna de handlingar man vill utföra kommer att ha för motparten.

Weigel förefaller hålla med Elshtain och utökar hennes, i min kontext, realistiska argument. Han kallar den pacifistiska syn på doktrinen som framförts av TCOP för moralisk relativism, implicerar att den omöjliggör ett totalt fördömande av 11 september attackerna vilket i hans text framstår som ett absolut måste för vidare agerande⁹⁸. Det framgår att Weigel på intet sätt eftersträvar att undersöka "the root causes" till terrorism, men han misslyckas i att förklara varför: "It was evident when some Catholic leaders [...] deplored 'the root causes' of terrorism- an analysis that seemed unaquainted with the history of modern terrorist politics, that ignored the empirical facts of 9/11 (when the perpetrators were well-educated, amply funded middle-class people)"⁹⁹.

Den syn på "root causes" som här presenteras, ter sig för mig som exakt den typ av missförstånd som de ledare för kyrkan, som benämnde händelserna den 11 september för tragedi eller brott, kritiserar för av Weigel. Att ta upp det moraliskt tvivelaktiga att möta våld med våld, bemöts av ovan nämnde som ett meningslöst sätt att jämföra USA: s krig mot terrorismen med attackerna mot World Trade

⁹⁶ Burke 2 007:144

⁹⁷ Elshtain citerad i Burke: ibid

⁹⁸ Weigel 2 002:14

⁹⁹ ibid: 16

Center i fråga om proportionalitet¹⁰⁰. Det ”empiriska faktum” att individerna som genomförde attackerna hörde till en viss klass eller hade ekonomiska förutsättningar att utföra dåden har inte större relevans för analysen av motsättningarna mellan fundamentalistiska islamister och USA/väst än Usama bin Ladens personliga förmögenhet har.

Som påpekats ovan, ställer sig Wiegel starkt kritisk till Just war doktrinen som innehållande ett antagande emot våld. Han menar att detta antagande gör att krig som ett moraliskt företag med legitima politiska mål glöms bort till förmån för sofisteri. (Själv glömmer han bort, att för en analys av en situation som kan leda till krig med Just war doktrinen som analysinstrument, finns det enligt ett flertal av teoretikerna tydliga fördelar med att inte utelämna delar av teorin).

Istället föreslår han att man återupprättar det svavelosande gamla begreppet ”punishment of evil”, som kan utgöra en bas för legitimering av ytterligare preventiva krig mot ”rogue states”¹⁰¹. Dessa utgörs av stater som anses kapabla till produktion av WMD: s, och som inte anses kapabla att hantera detta: ”it makes little moral sense to suggest that the United States must wait until a North Korea or Iraq or Iran actually launches a ballistic missile tipped with a nuclear, biological, or chemical weapon of mass destruction before we can legitimate doing something about it”¹⁰². Återigen glöms någonting bort: ”preventive war” är inte tillåtet enligt den doktrin man säger sig försvara.

Ett i mina ögon mildare förslag förs fram av Holliday, som menar att man för att kunna göra en rättfärdig bedömning av vad som konstituerar en *just cause* måste skapa en mindre subjektiv bedömningsgrund där exempelvis ett globalt forum (FN) kan göra bedömningarna av vad som kan räknas som en uppvisad orättvisa. Hypotetiskt argumenterar Holliday kring hur detta forum skulle se på kriget mot terrorismen. Utan att drista sig till ett definitivt svar konstaterar han att man åtminstone skulle bedöma saken ur båda parter perspektiv innan ett agerande¹⁰³.

Walzer hävdade innan Irak-invasionen att detta krig inte kunde rättfärdigas enligt Just war teorin. Anledningen till detta var att betraktade det krig som förbereddes var av en preventiv art därför att hotet från Irak låg längre fram i tiden än man ville påskina: ”No one expects an Iraqi attack tomorrow or next Tuesday, so there is nothing to preempt. The war that is being discussed is *preventive*, not preemptive- it is designed to respond to a more distant threat”¹⁰⁴. Av detta sluter jag mig till att han inte heller betraktar kriget i Irak som del av kriget mot terrorismen, eftersom han anser det sistnämnda rättfärdigt men inte det förstnämnda. Däremot förefaller han anse kriget rättfärdigt efter att det startat:

¹⁰⁰ *ibid.*

¹⁰¹ Wiegel 2 002:27

¹⁰² *ibid*: 28

¹⁰³ Holliday 2002: 573 f

¹⁰⁴ Walzer 2 005:146

”But now that we are fighting it, I hope that we win it [...] I will not march to stop the war while Saddam is still standing [...]”¹⁰⁵.

Min slutsats har visserligen stöd i Walzers senare uttalanden om kriget, där han rättfärdigar det på grunder som inte är kopplat till terrorism utan till Saddam Husseins politik och påstådda WMO: s: ”Saddam’s war is unjust, even though he didn’t start the fighting. He is not defending his country against a conquering army; he is defending his regime, which, given its record of aggression abroad and brutal repression at home, has no moral legitimacy”¹⁰⁶. Här har analysen ändrat fokus från rättfärdigheten i USA: s krig till att fördöma den bristande dito i Saddams. Möjligen är det så att Walzer fortfarande inte kan påstå att kriget mot Irak är rättfärdigt enligt de regler hans teori ställer upp och därför byter samtalsämne.

5.2.2 Internationell lag

Det finns många skäl till varför USA väljer att kalla sin motaktion efter 11 september för ett krig. De juridiska skälen ger enligt Mary Ellen O’Connell Bush-administrationen framför allt tre rättigheter som de inte skulle ha haft om det varit fråga om en polisiär antiterroraktion: ”three types of privileges flow from this: the right to declare individuals ’enemy combatants’ if they are suspected of terrorism; the right to target and kill individuals wherever they are if they are suspected terrorists; and the right to search ships and seize cargoes suspected of carrying weapons or materiel for terrorists”¹⁰⁷. Dessutom kan man i den nya typen av krig bestämma *var* kriget utspelas. Eftersom det inte är kopplat till situationer utan till individer kan kriget vara överallt där terroristerna är, vilket också skapar möjligheter att starta fler krig, till exempel i Irak, även om självförsvaret inte är applicerbart¹⁰⁸.

O’Connell konstaterar att FN: s definition av krig förändrats från den ursprungliga där krig var ”a contention between two states”, efter Genèvekonventionen 1949 som ersatte termen med ”armed conflict”. Detta har öppnat upp för en förändring av användandet av termen krig som lett till företeelser som ”the war on drugs”, ”war on poverty”, som inte är krig i den klassiska bemärkelsen¹⁰⁹.

Detta innebär dock inte nödvändigtvis att kriget mot terrorismen kan betraktas som ett verkligt krig. Som citerat ovan (s.16, not 63) är internationella jurister inte övertygade om att kriget mot terrorismen bör betraktas som ett krig. Även i fråga om *reasonable chance of success* påminner juridiken om Just war doktrinen.

¹⁰⁵ *ibid*: 161

¹⁰⁶ *ibid*: 160

¹⁰⁷ O’Connell, 2004: 350

¹⁰⁸ jämför *ibid*: 349

¹⁰⁹ *ibid*: 353

O'Connell refererar till legaliteten i att hålla människor fängslade under krigstid och menar att detta bara kan rättfärdigas fram till krigsslutet. Ett krig mot terrorismen kan inte rimligtvis ha något slut (eftersom det är ett krig mot en taktik, och det således inte går att fastställa om man vunnit), vilket innebär att de fångar som internerats ibland annat i militärfängelset Guantanamo under kriget möjligtvis inte kommer att släppas alls. De långtgående konsekvenser som kan orsakas av detta inbegriper enligt O'Connells analys möjligheter även för andra stater (kanske även de "rogue states" som Weigel talar om) att starta egna krig mot terrorismen med liknande ramverk som det pågående¹¹⁰.

Argumentet om *self-defense* kan användas av alla. En viktig fråga att överväga i analysen av detta begrepp kommenteras av Crawford, som påminner om att det inte nödvändigtvis är ett alldeles enkelt begrepp. Betyder *self* i sammanhanget bara militärt försvar av liv och lem, eller mer?"But self-defense has another meaning, a thicker sense, which is that our 'self' is expressed not only by mere existence but also by our free and prosperous existence"¹¹¹. Implikationerna av detta är långtgående. Om självförsvar tolkas som att innebära att vi är tillåtna att skydda inte bara våra liv utan också vår livsstil, finns det många fler anledningar att starta krig än en terrorattack. Hur långt sträcker sig rättigheten att använda militära medel för att skydda våra intressen om vi ska hålla oss inom ramen för Just war doktrinen? Förespråkarna för teorin som också försvarar kriget mot terrorismen har anledning att tänka över hur långt man vill sträcka ut den inmutade platsen mellan realismen och pacifismen.

¹¹⁰ jämför O'Connell 2 004:357

¹¹¹ Crawford 2 003:14

6 Avslutande diskussion

Krigföring har förändrats i modern tid. När Augustinus och Aquino förde sina resonemang kring kriget och dess rättfärdighet var de frågor som idag orsakar mest debatt inte fullt så aktuella. *Discrimination* var inte lika komplicerat innan massförstörelsevapen och smarta bomber eller missiler inte var en del av kriget. Den som ansåg sig ha en *just cause* deltog för det mesta i kriget personligen och stod öga mot öga med dem de dödade. Att förklara krig innebar ett helt annat beslut på den tiden. För den som själv ska hugga en annan människa i bitar tror jag att *last resort* har en annan klang än det har nu. *Proportionality* orsakade inte samma moraliska problematik som det gör när den ena parten kan utplåna hela motpartens befolkning.

Detta innebär dock inte att det är möjligt att avfärda teorin som utvecklats från dessa resonemang. I dagens internationella politiska system finns det inget alternativ som förefaller hållbart i sig själv i argumentationen kring krig. Realismens utgångspunkter stämmer inte längre överens med den värld som vi vill bygga. Pacifismens ideal har inte slagit i blom. Det som återstår, och som är det enda moraliska ramverk vi har för det våld som fortfarande förekommer, är Just war doktrinen.

Det är inte en fullkomlig teori. Det är den inte ensam om. Det den är ensam om är att den oavsett vilka som följer den representerar ett sätt att göra något, som till sin natur är fruktansvärt ociviliserat, på ett civiliserat sätt. Att överge detta vore att överge den möjlighet vi har att förändra sättet vi gör det på.

Inte för att jag anser att det krig mot terrorismen, som pågår fortfarande, följer doktrinen. Det mesta pekar på att ingen i det här fallet har gjort mer än att rättfärdiga handlingar som inte äger rättfärdighet enligt teorin. Retorik som påminner vagt om analys har presenterats för att få våldshandlingar att se ut som den enda lösningen.

Ännu har vi inte börjat leva efter den moraliska argumentation som grundlades av Augustinus och Aquino, i alla fall inte i merparten av de krig som utspelas. Min förhoppning är att forskningen fortsätter att försöka utveckla doktrinen, framför allt i fråga om hur kriterierna proportionalitet och diskrimination ska kunna efterlevas. Så länge debatten fortgår överlever i alla fall hoppet om rättfärdiga krig, om vi nu måste ha några.

7 Litteratur

- American Academia 2002 "Proposition What We're fighting for",
http://www.propositionsonline.com/Fighting_For/fighting_for.html
- Badersten, Björn 2005, *Normativ metod. Att studera det önskvärda*,
Studentlitteratur, Lund
- Bellamy, Alex J. 2005, "Is the War on Terror Just"?, *International Relations*
2005:19
- Burke, Anthony 2004, "Just War and Ethical Peace? Moral Discourses of
Strategic Violence after 9/11", *International Affairs* 80
- Burke, Anthony 2007, *Beyond Security, Ethics and Violence. War Against the
Other*, Routledge
- Calhoun, Laurie 2000, "The injustice of 'Just wars'", *Peace Review* 12
- Calhoun, Laurie 2002, "Legitimate Authority and 'Just War' in the Modern
World", *Peace and Change*, Vol.27, No 1
- Calhoun, Laurie 2006, "Michael Walzer on Just War Theory's Critical Edge'.
More Like A Spoon Than a Knife", *The Independent Review*
- Crawford, Neta C. 2003, "Just War Theory and the U.S Counterterror War", Vol
1/No/, www.apsanet.org, March 2003
- Elshtain, Jean Bethke 1985, "Reflections on War and Political Discourse.
Realism, Just war, and Feminism a Nuclear Age", *Political Theory*, Vol 13, No 7
- Flyghed, Janne 1998, "Politiskt våld i Europa", i von Hofer, Hanns, *Brottsligheten
i Europa*, Studentlitteratur, Lund
- Gilbert, Paul 2005, "Proportionality in The Conduct of War", *Journal of Military
Ethics*, Vol 4, No 2
- Hoffmann, Bruce 2003, "Al-Qaeda, Trends in Terrorism, and Future
Potentialities: an Assessment", *Studies in Conflict and Terrorism* No 26
- Holliday, Ian 2002, "When is a cause just"?, *Review of International Studies* No
28: 568
- Hugoson, Rolf 2004, *Krig och Retorik*, Studentlitteratur, Lund
- Keegan, John 1993, *Krig och Kultur*, Natur & Kultur
- Kasher, Asa & Yadlin, Amos 2005, "Military Ethics of Fighting Terror: An Israeli
Perspective", *Journal of Military Ethics*, Vol 4, No 1
- Lee, Steven 2004, "Double Effect, Double Intention, and Assymetric Warfare",
Journal of Military Ethics, No 3, 233-251
- McMahan, Jeff 2006, "ASIL proceedings"
- O'Connell, Mary Ellen 2004, "The Legal Case Against the Global War on
Terror", *Case Western Reserve Journal of International Law*
- Perry, DL. 2005, "Ambiguities in the 'War on Terror'", *Journal of Military
Ethics*, Vol 4
- Struckmeyer, Frederick R 1971, "The 'Just War' and the Right to self-defense",
Ethics, Vol 82, No 1
- Syse, Henrik 2004, *Rättfärdigt krig?*, Natur & Kultur
- Schwartz, Joseph M 2004, "Misreading Islamist Terrorism: The 'War Against
Terrorism and just- war Theory, *Metaphilosophy* vol. 35 No 3

Van Evera, Stephen 1998, "Offense, Defense, and the causes of War",
International Security Vol 22
Walzer, Michael 1977, *Just and Unjust Wars*, Basic Books
Walzer, Michael 2005, *Arguing about War*, Yale Nota Bene:9
Williams Junior, Robert E & Caldwell, Dan 2006, "Jus Post Bellum: Just War
Theories and the Principles of Just Peace", International Studies Perspectives no 7
Weigel, George 2002, "The Just War Tradition and the World after September
11", Logos 5:3

